

**ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΣΤΗΝ Τ.Θ.Δ.Δ.**

Στην Τ.Θ.Δ.Δ. περιλαμβάνονται θέματα τα οποία προορίζονται για κλήρωση κατά τη διαδικασία των προαγωγικών και απολυτήριων εξετάσεων και θέματα ή πλήρη κριτήρια αξιολόγησης τα οποία δεν κληρώνονται, αλλά προσφέρονται για την υποστήριξη του έργου των εκπαιδευτικών στη διδασκαλία, αποτελώντας συγχρόνως εκπαιδευτικό υλικό το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί και στο πλαίσιο επιμορφωτικών δράσεων με στόχο την ανάδειξη νέων προτάσεων και κατευθύνσεων στη διδασκαλία. Τα θέματα αυτά περιλαμβάνονται σε διακριτά αποθετήρια της Τ.Θ.Δ.Δ. και συνοδεύονται από ενδεικτικές απαντήσεις ή/και οδηγίες που σχετίζονται με τον τρόπο διδασκαλίας.

Για το μάθημα της ΙΣΤΟΡΙΑΣ τα θέματα τα οποία προορίζονται για κλήρωση από την Τ.Θ.Δ.Δ. κατά τις προαγωγικές και απολυτήριες εξετάσεις (ΦΕΚ 4678/05-09-2022 και ΦΕΚ 4820/13-09-2022) είναι το **πρώτο** και το **τρίτο** και φέρουν την επισήμανση:

Θέμα 1 και Θέμα 3

Τα θέματα ή/και τα πλήρη κριτήρια αξιολόγησης τα οποία δεν κληρώνονται από την Τ.Θ.Δ.Δ. φέρουν την επισήμανση:

Θέμα 2

* Διευκρινίζεται ότι για την εξέταση του μαθήματος της ΙΣΤΟΡΙΑΣ Ο.Π. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ, στο πλαίσιο των απολυτηρίων εξετάσεων που διενεργούνται μέσω της Τ.Θ.Δ.Δ., ισχύουν τα παραπάνω με τη διαφοροποίηση ότι τα 4 θέματα που συνθέτουν το κριτήριο αξιολόγησης εξακολουθούν, ως προς τη μορφή, να διακρίνονται σε δύο ομάδες (ΟΜΑΔΑ Α και ΟΜΑΔΑ Β). Έτσι, από την Τ.Θ.Δ.Δ. λαμβάνονται με κλήρωση το **Θέμα 1** της Ομάδας Α και το **Θέμα 3** της Ομάδας Β.

ΘΕΜΑ 3: Οδηγίες για την επεξεργασία της εκφώνησης και των ενδεικτικών απαντήσεων

Όπως ορίζεται σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις (ΦΕΚ 4678/05-09-2022 και ΦΕΚ 4820/13-09-2022) σε ό,τι αφορά στον τρόπο αξιολόγησης του μαθήματος της Ιστορίας, το **ΘΕΜΑ 3** κληρώνεται από την Τ.Θ.Δ.Δ. και περιλαμβάνει μία ερώτηση, η οποία βαθμολογείται με είκοσι πέντε (25) μονάδες και αναλύεται σε δύο επιμέρους υποερωτήματα (**3.α.** και **3.β.**), με τις οποίες ελέγχονται η ικανότητα των μαθητών/-τριών στη σύνθεση των ιστορικών γνώσεων και η κριτική προσέγγισή τους. Στο τρίτο θέμα (όπως αντίστοιχα ισχύει και για το τέταρτο που επιλέγεται από τους/τις διδάσκοντες/-ουσες το μάθημα) χρησιμοποιούνται ερωτήσεις επεξεργασίας ιστορικού υλικού, το οποίο δίνεται στους/στις μαθητές/-τριες φωτοτυπημένο. Στα δε υποερωτήματα δηλώνεται η επιμέρους βαθμολογία του καθενός από αυτά, ώστε το άθροισμα των συνολικών μονάδων ερωτήματος να είναι (25) μονάδες.

Το υλικό αυτό προέρχεται από **ιστορικές μαρτυρίες-ιστορικές πηγές** (αρχαιολογικές μελέτες, έργα τέχνης, φωτογραφίες, στατιστικούς πίνακες, δημοσιογραφικά άρθρα, χάρτες, διαγράμματα και, γενικότερα, από υλικό το οποίο αποτελεί ιστορικό τεκμήριο ή χρησιμοποιείται ως πηγή άντλησης πληροφοριών για την εξαγωγή ιστορικών συμπερασμάτων)

Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να αξιολογήσουν και να αξιοποιήσουν το υλικό των ιστορικών μαρτυριών που τους δίνεται για επεξεργασία βάσει δεδομένων κριτηρίων, τα οποία μπορεί να αφορούν σε:

- ανάλυση ή σύνθεση αιτίων ή συνθηκών
- αποτίμηση της δράσης προσώπων
- αξιολόγηση αποτελεσμάτων
- συγκριτική προσέγγιση διαφορετικών απόψεων
- αποτίμηση της εγκυρότητας και αξιοπιστίας επιμέρους πληροφοριών

Οι απαντήσεις πρέπει να συνδυάζουν σε κάθε περίπτωση τις πληροφορίες που προκύπτουν από την κριτική επεξεργασία των ιστορικών μαρτυριών με τις γνώσεις που αποκτήθηκαν κατά τη διδασκαλία του μαθήματος.

1. ΕΚΦΩΝΗΣΗ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η θεματοδοσία για το **ΘΕΜΑ 3** απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή τόσο κατά την επιλογή των κατάλληλων πηγών, όσο κυρίως κατά την επεξεργασία των ερωτημάτων που τις συνοδεύουν. Με αυτά δηλαδή θα πρέπει να καθορίζεται με απόλυτη σαφήνεια *τι ακριβώς ζητείται από τους μαθητές και τις μαθήτριες να διερευνήσουν και ποιες πληροφορίες-δεδομένα της πηγής αναμένουμε να αξιοποιήσουν*, βάσει των οποίων θα συνθέσουν τη δική τους απάντηση.

Με άλλα λόγια, οι εκφωνήσεις θα πρέπει να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο, ώστε να παρέχονται ξεκάθαρα τα κριτήρια, βάσει των οποίων καλούνται οι μαθητές/-τριες να προβούν σε μια κριτική ανάγνωση-ερμηνεία της ιστορικής πηγής.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αποφεύγονται ασαφείς και γενικόλογες διατυπώσεις που μπορεί να προκαλέσουν σύγχυση ή να αποπροσανατολίζουν τον/τη μαθητή/-τρια. Μέσω της

εκφώνησης θα πρέπει να επιτυγχάνεται η σύνδεση με την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου, ώστε πρωτίστως να γίνεται ξεκάθαρα κατανοητό στους/στις μαθητές/-τριες το ιστορικό πλαίσιο και η σύνδεση με τη σχολική ύλη καθώς και να εξασφαλίζεται η απαιτούμενη αντιστοίχιση ως προς τα μεταδεδομένα ύλης στην ΤΟΔΔ. Ωστόσο, οι ερωτήσεις θα πρέπει να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο ώστε να μην κατευθύνουν είτε σε μια αναδιατύπωση του περιεχομένου της πηγής (όταν πρόκειται για παράθεμα), ή σε μια τυπική περιγραφή του περιεχομένου μιας εικόνας, γραφήματος κλπ, είτε στην αναπαραγωγή του περιεχομένου της ιστορικής αφήγησης του βιβλίου. Επιπλέον, στην εκφώνηση του θέματος θα πρέπει να δίνονται τυχόν διευκρινιστικά-συμπληρωματικά στοιχεία που κρίνονται απαραίτητα για την πληρέστερη κατανόηση των ζητούμενων, ιδιαίτερα αν πρόκειται για ποικίλη τυπολογία πηγών όπως: έργα τέχνης, επιγραφές, νομίσματα, δημόσια έγγραφα, δημοσιογραφικά κείμενα κλπ.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στην έκταση του παραθέματος ή των παραθεμάτων που επιλέγονται από τους/τις θεματοδότες/-τριες, όσον αφορά στα κειμενικά είδη πηγών, δεδομένου ότι η εξέταση του μαθήματος αφορά σε **ενδοσχολικές εξετάσεις** η διάρκεια των οποίων είναι δύο (2) ώρες. Παράλληλα, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η διαμόρφωση της κλιμάκωσης του βαθμού δυσκολίας, ανά τάξη και τύπο Λυκείου, καθώς οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο τρίτο και στο τέταρτο θέμα συνιστούν το πιο απαιτητικό τμήμα της εξέτασης.

Βάσει των ανωτέρω προτείνονται τα ακόλουθα:

Α) Για τη θεματοδοσία στην Α', Β' και Γ' ΓΕΛ Γενικής Παιδείας, καθώς και στην Α' ΕΠΑ.Λ.:

- Οι ιστορικές πηγές που περιλαμβάνονται στο υπό επεξεργασία ιστορικό υλικό του τρίτου θέματος δεν μπορεί να είναι περισσότερες από δύο (2).
- Σε περίπτωση που δίνεται μία γραπτή πηγή (παράθεμα), προτείνεται να μην υπερβαίνει σε έκταση τους 12 στίχους.*
- Στην περίπτωση του συνδυασμού δύο γραπτών πηγών (παραθεμάτων) θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την εξασφάλιση μιας ισορροπίας μεταξύ τους, ως προς τον αριθμό των στίχων, κατά τρόπο ώστε τα δύο κείμενα να μην υπερβαίνουν αθροιστικά τους 16 στίχους.
- Καλό θα είναι να υπάρχει ποικιλία ως προς το είδος των πηγών που χρησιμοποιούνται για τη διαμόρφωση του τρίτου θέματος, όπως ορίζεται βάσει του σχετικού ΦΕΚ για την αξιολόγηση του μαθήματος. Ιδιαίτερα, στις περιπτώσεις που δίνονται δύο πηγές προτείνεται η αξιοποίηση, όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ποικιλίας ως προς τα είδη των συνδυαζόμενων πηγών (π.χ. παράθεμα + εικόνα/ χάρτης/ γράφημα/ στατιστικός πίνακας κ.α.).
- Ως προς την Α' ΕΠΑ.Λ. καθώς και για τη Γ' ΓΕΛ Γενικής Παιδείας («κόντρα μάθημα») ισχύουν τα παραπάνω με την επισημάνση της προσοχής αναφορικά με τη διαμόρφωση του βαθμού δυσκολίας, τόσο σε σχέση με την επιλογή των πηγών που δίνονται προς επεξεργασία, όσο κυρίως ως προς τη διατύπωση των ερωτημάτων.

Β) Για τη θεματοδοσία στην Ιστορία της **Ομάδας Προσανατολισμού της Γ΄ Λυκείου** ισχύουν τα παραπάνω με την επισήμανση ότι η έκταση του κειμένου για τις γραπτές πηγές μπορεί να διαφοροποιηθεί ως εξής:

- Σε περίπτωση που δίνεται μία γραπτή πηγή (παράθεμα), προτείνεται να μην υπερβαίνει σε έκταση τους 15 στίχους.
- Στην περίπτωση του συνδυασμού δύο γραπτών πηγών (παραθεμάτων), προτείνεται να μην υπερβαίνουν αθροιστικά τους 18 στίχους.

Γ) Για τη θεματοδοσία στα **Λύκεια Ε.Ν.Ε.Ε.Γυ-Λ και στα Ειδικά Λύκεια (ΕΑΕ)** καλό θα είναι να αποφευχθεί ο συνδυασμός πηγών στο τρίτο θέμα, δεδομένου του αυξημένου βαθμού δυσκολίας που απαιτεί η συγκεκριμένη επιλογή. Ως εκ τούτου, προτείνεται να δίνεται μία μόνο πηγή προς επεξεργασία, η οποία στην περίπτωση που αποτελεί γραπτό κείμενο δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τους 12 στίχους. Παράλληλα, εφιστάται η προσοχή όσον αφορά στις διατυπώσεις και το περιεχόμενο των ζητούμενων, ώστε να εναρμονίζονται στις δυνατότητες και στις ανάγκες των μαθητών/-τριών που φοιτούν στα συγκεκριμένα σχολεία.

*Για τα τυποτεχνικά χαρακτηριστικά ισχύει ό,τι και για την επεξεργασία του 1^{ου} Θέματος:

-γραμματοσειρά Calibri 12

-περιθώρια κανονικά: επάνω: 2,5, κάτω: 2,5, αριστερά: 2,5, δεξιά 2,5

-πλήρης στοίχιση, διάστημα 0, διάστιχο 1,5

2. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Οι ενδεικτικές απαντήσεις για το τρίτο θέμα βασίζονται αφενός μεν στη δομή και τυπολογία των ενδεικτικών απαντήσεων του πρώτου θέματος, όσον αφορά στη σύνδεση με την ιστορική αφήγηση με παραπομπή στο αντίστοιχο κεφάλαιο και το σχετικό χωρίο, χωρίς αναφορά σελίδων, κυρίως όμως θα πρέπει να παρέχουν τις απαραίτητες κατευθύνσεις όσον αφορά στην κριτική επεξεργασία των πηγών. Διευκρινίζεται ότι η σύνδεση της απάντησης με την ιστορική αφήγηση του βιβλίου είναι απαραίτητη με την έννοια της τοποθέτησης των δεδομένων που προκύπτουν από την κριτική επεξεργασία της πηγής σε συγκεκριμένο ιστορικό συγκείμενο (σύνδεση με συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα που εντάσσονται αντίστοιχα σε συγκεκριμένο ιστορικό πεδίο) και όχι της στείρας αναπαραγωγής της ιστορικής αφήγησης του σχολικού βιβλίου.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται, από την πλευρά των θεματοδοτών/-τριών, στη διαμόρφωση των ενδεικτικών απαντήσεων κατά το μέρος που αφορά στην κριτική επεξεργασία της πηγής ή των πηγών που συμπεριλαμβάνονται στο θέμα, κατά τρόπο ώστε **να παρέχονται με σαφήνεια οι άξονες στους οποίους στηρίζεται η απάντηση βάσει των δεδομένων κριτηρίων**, σύμφωνα με την εκφώνηση του θέματος.

Λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για ενίσχυση της κριτικής σκέψης και έκφρασης των μαθητών/-τριών οι ενδεικτικές απαντήσεις θα πρέπει να δίνονται με μορφή που δεν υπαγορεύει ένα συγκεκριμένο τρόπο διατύπωσης, αλλά επικεντρώνεται στην ανάδειξη των **κύριων σημείων της πηγής** τα οποία θα πρέπει να έχουν εντοπίσει οι μαθητές/-τριες, καθώς και στα **κριτήρια** εκείνα (χώρος-χρόνος, κοινωνικοπολιτικά/οικονομικά/γεωπολιτικά

κριτήρια/ πολιτισμικά ζητήματα, αιτιότητα, σημαντικότητα, συνέχειες-μεταβολές, συνέπειες-αποτελέσματα, ζητήματα αξιοπιστίας-υποκειμενικότητα, σύγκρουση απόψεων κλπ) βάσει των οποίων καλούνται να προβούν στην κριτική ανάγνωση-ερμηνεία της ιστορικής πηγής.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Αφού μελετήσετε συγκριτικά τις παρακάτω ιστορικές πηγές να αναφερθείτε (α) στα χαρακτηριστικά της νέας τακτικής πολέμου που καθιέρωσε η οπλιτική φάλαγγα κατά τους αρχαϊκούς χρόνους (μονάδες 12) και (β) στην ανάδυση της έννοιας του *οπλίτη-πολίτη*, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο που η συγκεκριμένη στρατιωτική μεταρρύθμιση επέδρασε στον τομέα της πολιτικής συμμετοχής. (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΕΙΚΟΝΑ

Λεπτομέρεια από παράσταση που διακοσμούσε αγγείο του β' μισού του 7^{ου} αι. π.Χ. Απεικονίζεται σκηνή της νέας πολεμικής τακτικής που καθιέρωσε η οπλιτική φάλαγγα. Ρώμη, Villa Giulia. Πηγή: The Beazley Archive <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/AR/ar.ag/Chigi%20painter2.htm>

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ακόμη κρίνεται σωστό να θεωρούνται πολίτες όσοι φέρουν οπλισμό' [...] Μάλιστα το αρχαιότερο πολίτευμα στους Έλληνες μετά τη βασιλεία στηρίχθηκε στους πολεμιστές, πρώτα στους ιππείς (γιατί οι ιππείς υπερίσχυαν και υπερείχαν στους πολέμους...). Στη συνέχεια με την αύξηση των πόλεων και της δύναμης των οπλιτών περισσότεροι μετείχαν στο πολίτευμα. Για τον λόγο αυτό οι παλαιότεροι αποκαλούσαν δημοκρατίες τα πολιτεύματα με την τωρινή ονομασία «πολιτείες».

Αριστοτέλης, *Πολιτικά IV*, 1297b 1-15 (μτφρ. Π. Τζιώκα-Ευαγγέλου)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3^ο ΘΕΜΑ

Η απάντηση στο ερώτημα απαιτεί τη συγκριτική ανάγνωση δύο διαφορετικών τύπων κειμένου (εικόνας και γραπτής πηγής).

3.α.: βασιζόμενοι/-ες στην παρατήρηση της αγγειογραφίας (**ΕΙΚΟΝΑ**) οι μαθητές/-τριες αναμένεται να αναφερθούν στην περιγραφή του οπλισμού των πολεμιστών, στον τρόπο του στρατιωτικού σχηματισμού τους καθώς και στον τρόπο σύγκρουσης με την αντίπαλη παράταξη. Σε συνδυασμό με το απόσπασμα από τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη (**ΚΕΙΜΕΝΟ**), στο οποίο γίνεται αναφορά σε προγενέστερη τακτική πολέμου κατά την οποία υπερέχει το σώμα των ιππέων, οι μαθητές/-τριες δύνανται να επισημάνουν την παρατηρούμενη αλλαγή: μετάβαση σε μια νέα τακτική πολέμου που βασίζεται στη μορφή της εκ παρατάξεως μάχης των οπλιτών.

3.β.: η αλλαγή στην τακτική του πολέμου (στρατιωτική μεταρρύθμιση) διερευνάται εδώ με κοινωνικούς και πολιτικούς όρους. Από το πρώτο κείμενο (**ΕΙΚΟΝΑ**) οι μαθητές/-τριες μπορούν να αναφερθούν στη διαμόρφωση της έννοιας της ισότητας (παράταξη του ενός δίπλα στον άλλον/συγκρότηση ενός συμπαγούς σώματος πολεμικής κρούσης που αποσκοπεί στην υπεράσπιση της πόλης/ διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου (οπλίτη) ως αναπόσπαστου μέρους του συνόλου (πόλεως). Συμπληρωματικά, από το κείμενο του Αριστοτέλη οι μαθητές/-τριες αναμένεται να σχολιάσουν κριτικά τις απόψεις του φιλοσόφου: «κρίνεται σωστό να θεωρούνται πολίτες όσοι φέρουν οπλισμό», «αύξηση των πόλεων και της δύναμης των οπλιτών περισσότεροι μετείχαν στο πολίτευμα», «αποκαλούσαν δημοκρατίες τα

πολιτεύματα με την τωρινή ονομασία «πολιτείες», προκειμένου να εξηγήσουν τη διαμόρφωση της έννοιας του «πολίτη», όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από την ιδιότητα του «οπλίτη» και την αντίστοιχη συμβολή της οπλιτικής φάλαγγας, της λεγόμενης «δημοκρατίας των οπλιτών», όπως παρουσιάζεται στα συμφραζόμενα του Αριστοτέλη, στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας και στη συνακόλουθη διεκδίκησης περισσότερης πολιτικής συμμετοχής.

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.), Τα πολιτεύματα, «[...] Οι νέες κοινωνικές ομάδες... άσκηση της εξουσίας.[...]».] μπορούν να αξιοποιηθούν οι εξής αναφορές:

- «οι νέες κοινωνικές ομάδες... διεκδίκησαν μέσα από συγκρούσεις μερίδιο στην εξουσία».
- «καινούργιο στρατιωτικό σώμα»
- «η φάλαγγα των οπλιτών οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας ακόμη και ως προς την άσκηση της εξουσίας».

Εναλλακτικός Τρόπος

3^ο ΘΕΜΑ

Η απάντηση στο ερώτημα απαιτεί τη συγκριτική ανάγνωση δύο διαφορετικών τύπων κειμένου (εικόνας και παραθέματος).

3.α.: Οι μαθητές/-τριες αναμένεται να αναδείξουν τα χαρακτηριστικά της νέας τακτικής πολέμου (οπλιτικής φάλαγγας) εστιάζοντας στα εξής:

(ΕΙΚΟΝΑ)

- περιγραφή του οπλισμού των πολεμιστών (ασπίδα- δόρυ)
- τρόπος στρατιωτικού σχηματισμού (ο ένας δίπλα στον άλλον-σχηματισμός αδιαπέραστου τείχους)
- τρόπος σύγκρουσης με την αντίπαλη παράταξη (σώμα με σώμα)

(ΚΕΙΜΕΝΟ)

- επισήμανση της αλλαγής στην τακτική πολέμου: από το σώμα των ιππέων στην εκ παρατάξεως μάχη των οπλιτών

3.β.: Η αλλαγή στην τακτική του πολέμου (στρατιωτική μεταρρύθμιση) διερευνάται με κοινωνικούς και πολιτικούς όρους.

Από την **(ΕΙΚΟΝΑ)** οι μαθητές/-τριες μπορούν να αναφερθούν στα εξής:

- διαμόρφωση της έννοιας της ισότητας
- υπεράσπιση της πόλης-διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης (το άτομο ως αναπόσπαστο τμήμα του συνόλου- σχέση οπλίτη-πόλεως)

Από το **(ΚΕΙΜΕΝΟ)** του Αριστοτέλη οι μαθητές/-τριες αναμένεται να αναδείξουν την έννοια του οπλίτη-πολίτη, της ισότητας και της αύξησης του αριθμού των πολιτών που διεκδικούν πολιτική συμμετοχή εστιάζοντας στα εξής σημεία:

- «κρίνεται σωστό να θεωρούνται **πολίτες όσοι φέρουν οπλισμό**»
- «**αύξηση των πόλεων και της δύναμης των οπλιτών περισσότεροι μετείχαν στο πολίτευμα**»,
- «**αποκαλούσαν δημοκρατίες τα πολιτεύματα με την τωρινή ονομασία «πολιτείες**»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.), Τα πολιτεύματα, «[...] Οι νέες κοινωνικές ομάδες... άσκηση της εξουσίας.[...]».] μπορούν να αξιοποιηθούν οι εξής αναφορές:

- «οι νέες κοινωνικές ομάδες... διεκδίκησαν μέσα από συγκρούσεις μερίδιο στην εξουσία».
- «καινούργιο στρατιωτικό σώμα»
- «η φάλαγγα των οπλιτών οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας ακόμη και ως προς την άσκηση της εξουσίας».